

Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi oppilas- ja opiskelijahuoltolain muuttamisesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 19/2022 vp

Viite: Sosiaali- ja terveysvaliokunta tiistai 15.03.2022 klo 10.00 / HE 19/2022 vp / Lausuntopyyntö

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi esitystä yleissopimuksen näkökulmasta.

Esityksen keskeinen sisältö

Esityksellä täydennetään ja täsmennetään eduskunnan hyväksymää hallituksen esitystä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 241/2020 vp) opiskeluhuollon osalta. Esityksen keskeiset ehdotukset liittyvät kunnan, muiden koulutuksen järjestäjien ja hyvinvointialueen välisen yhteistyön varmistamiseen, opiskeluhuoltopalveluihin ohjaamisen laajentamiseen sekä opiskelijoiden henkilötietojen käsittelyyn ja tietojen rekisteröintiin. Lisäksi ehdotetaan muutettavaksi terveydenhuoltolain koulu- ja opiskeluterveydenhuollon pykälää niin, että ne ovat yhteensopivat sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen kanssa. Lähipalveluperiaate ehdotetaan ulotettavaksi soveltuvin osin kaikkiin opiskeluhuoltopalveluihin

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- Kaikki toimet, joilla tähdätään lasten edun, yhdenvertaisuuden ja näkemysten huomioimisen vahvistamiseen ovat erittäin tervetulleita.
- Ehdotetut muutokset edellyttävät toteutuakseen tehokasta toimeenpanoa myös käytännön tasolla.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu pitää esityksen tavoitteita hyvinä ja näkee, että esitetyillä muutoksilla voi tehokkaan toimeenpanon myötä olla myönteinen vaikutus opiskeluhuollon yhdenvertaisuuteen, lasten mielipiteiden huomioimiseen ja lapsen edun toteutumiseen. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artikla edellyttää lapsen edun ensisijaisuuden huomioimista ja 12 artikla puolestaan takaa lapselle oikeuden tulla kuulluksi häntä koskevassa asiassa. Lapsen edun toteutuminen edellyttää, että lasta kuullaan.¹

Lapsiasiavaltuutettu pitääkin myönteisenä, että lasten ja nuorten toiveet, tarpeet sekä kehittämissideat (s. 27) pyritään ehdotettujen muutosten myötä huomioimaan aiempaa vahvemmin alueellisen opiskeluhuollon järjestämisessä ja kehittämisessä. YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut, että lasten mielipiteitä on kuultava terveyspalvelujen järjestämiseen liittyvistä näkökulmista. Lasten näkemykset tulisi huomioida muun muassa liittyen siihen, mitä palveluja tarvitaan, miten ja missä niitä on paras tarjota, mikä estää palveluihin pääsyä tai niiden käyttöä, millaisia ovat palvelujen laatu ja terveysalan ammattilaisten asenteet, kuinka lasten valmiuksia tulisi vahvistaa siten, että he voisivat ottaa yhä suuremman vastuun omasta terveydestään ja kehityksestään, ja kuinka lapset voitaisiin ottaa tehokkaammin mukaan palvelujen tarjoamiseen ikätovereiden opastajina.²

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa tässä yhteydessä lisäksi siitä, että lapsen oikeuteen tulla kuulluksi liittyy keskeisesti se, että lapsi saa myös tiedot siitä, miten hänen näkemyksensä on otettu huomioon. Lapselle on kerrottava prosessin lopputuloksesta ja selitettävä, miten hänen näkemyksensä otettiin huomioon. Näin taataan se, ettei lapsen näkemysten kuuleminen ole pelkkä muodollisuus vaan että näkemykset otetaan vakavasti.³

Opiskeluhoitosuunnitelman lapsen edun mukaisuuden kannalta on hyvä, että oppilas- ja opiskelijahuoltolain 13 §:ään (sekä uuteen 13 a §:ään) lisätään koulutuksen järjestäjälle velvollisuus tarkistaa opiskeluhoitosuunnitelma tarpeen mukaan. Lapsen edun toteutuminen tosiasiallisesti edellyttää jatkuvaa lapsen oikeuksiin kohdistuvien vaikutusten arviointia.⁴

Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä, että ehdotetuilla muutoksilla turvataan opiskeluhoitopalvelujen lähipalveluperiaate laintasoisesti. Terveystuotopalvelujen sijainti lähellä lapsia on asia, jota myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on painottanut.⁵

Esityksessä todetaan, että lapset ja nuoret kokevat vastaanotolle pääsyn helpoksi, ja että opiskeluhoitopalvelujen ammattilaisilta saa tukea ja apua hyvinvointiinsa sitä tarvitessaan (s. 7). Tämä on myönteistä sekä varmasti todellisuutta isossa kuvassa, mutta lapsiasiavaltuutetun Nuoret neuvonantajat -tapaamisissa on tullut ilmi erityisesti vähemmistöön kuuluvien lasten hyvin kielteisiä kokemuksia esimerkiksi kouluterveydenhuollosta.⁶ Lapsiasiavaltuutettu painottaa, että ammattilaisten osaamista eri vähemmistöjen kohtaamiseen on vahvistettava, jotta jokainen lapsi ja nuori kokee opiskeluhoitopalvelut turvallisiksi. Vähemmistöjen kannalta lapsiasiavaltuutettu pitää erittäin myönteisenä, että nyt käsillä olevassa esityksessä on pyritty kiinnittämään huomioita lasten kielellisten oikeuksien toteutumiseen opiskeluhoitopalveluissa. Kielellisten oikeuksien toteuttaminen tapahtuu ennen kaikkea käytännön tasolla, ja myös tässä on huolehdittava lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten osaamisesta.

Jyväskylässä 10.3.2022

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Sonja Vahtera
Lakimies

¹ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 12 (2009) lapsen oikeudesta tulla kuulluksi (CRC/C/GC/12), kohta 74.

² CRC/C/GC/15, kohta 19.

³ YK:n lapsen oikeuksien komitea yleiskommentti nro 12 (2009) lapsen oikeudesta tulla kuulluksi (CRC/C/GC/12), kohta 45.

⁴ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (CRC/C/GC/14), kohta 35.

⁵ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 15 (2013) lapsen oikeudesta nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta (CRC/C/GC/15), kohta 36.

⁶ Vaikeuksia on ensinnäkin saada palveluita omalla kielellä (etenkin saamenkielisillä) ja lisäksi esimerkiksi sateenkaarevat nuoret ovat kokeneet kouluterveydenhuollon henkilökunnan usein asenteelliseksi.